

Fórum rovatunkban a Közjavak folyóirat korábbi számaiban megjelent tanulmányokhoz érkezett hozzászólásokat, vitaindítókat, reflexiókat, megjegyzéseket közöljük. A közös gondolkodás alapjainak továbbépítéséhez kíván fórumot biztosítani, továbbá a közjogi kutatások aktuális kérdéseinek megvitatásához, közvetlenül teret adva az aktuális témákkal kapcsolatos hírek megjelenésének, valamint a szakmai vélemények és különböző álláspontok közlésének a különböző jogágak közötti szabad és kötetlen kommunikáció jegyében.

MIT ÉR MA A SZAKKÖNYVKIADÁS?*

Lovas Dóra¹

A digitalizáció kihívás elé állítja mind a tudományos publikálást, mind az egyetemi tananyagfejlesztést. A hagyományos keretek immáron kevésbé tarthatók, a nyomtatott szakkönyvek és oktatási anyagok háttérbe szorúlnak. A szakkönyvkiadás válságkörnyezete nem újkeletű, azonban az utóbbi időben fokozódó problémák tovább mélyítették azt. Ha azt szeretnénk, hogy a szakmai irodalom elérje betölteni kívánt célját, megoldást kell találni a felmerülő rendellenességekre, így többek között változtatni kell a technológiához való hozzáállásunkon, valamint objektív alapokon nyugvó, befolyástól mentes finanszírozási rendszerre van szükség. Ráadásul a jelenlegi struktúrában való fennmaradás a könyvbemutató kiüresedését vonja maga után, míg a különböző tudományterületek sajátosságainak besorolási eljárások során történő figyelmen kívül hagyása, a minőségi folyóiratok renoméjának romlását jelenthetik. Jelen tanulmány e problémakör tudományos vitájához kíván alapot biztosítani, s egyúttal vitára invitálni.²

1. Bevezetés

A szakmai írások kiadásának egyik legnagyobb kihívása a tárgyakat képező tartalom iránti szűk keresletű réteg. Az emberek többsége nem vásárol szakkönyveket egy téma mélyebb tanulmányozása érdekében, hiszen az egyes híroldalak által kínált tartalom teljes mértékben kielégíti tudományos kíváncsiságukat, sőt az online forma miatt egyszerűbben el tudják érni azokat,

* DOI 10.21867/KjK/2022.2.6.

¹ Lovas Dóra, egyetemi tanársegéd, DE Állam- és Jogtudományi Kar

² A bejegyzés rövidített változata „Lovas Dóra: Mit ér a könyvbemutató? Szakkönyvkiadás válsághelyzetben” című Jogtudományi Közöny 77.évf. 22. sz.-ban (175-177.) megjelent tanulmányának.

miközben még időt is spórolhatnak. Aki pedig a szűk réteghez tartozik, gyakran nem találja az érdeklődésének megfelelő szakkönyveket, hiszen azok többnyire nem a kereslet igényeihez igazodnak, hanem a támogató által behatárolt spektrumon mozognak. Továbbá a könyvek kiadása hosszú időt vesz igénybe, amely például a társadalomtudományok esetén, a gyakori jogszabály és élethelyzet változások miatt döntő befolyással lehet a könyvvásárlásra. Ide tartoznak a szakmai folyóiratok is, amelyek előnye a lektorálási folyamatok viszonylagos rövidege, azonban e szegmens ugyanúgy érintett az előbbihez kapcsolódó problémákban. Mindkettő fontos szerepet tölt be a tudományos életben, pl. előmenetel, kutatási eredmények megosztása, így az e területeket érintő problémák egyfajta „válságkörnyezetbe” sodorják a szakmai könyvkiadást, az ezekhez kapcsolódó bemutatókat, és ezáltal a tudományos publikumot is.

2. Állam, mint mecénás

A könyvkiadás területét a piaci mechanizmusok uralják, mind a kiadó, mind pedig a kereskedő szerepkörét tekintve. A jelenlegi magyar gyakorlatban a felállás a következő: a kiadó -, mint megbízó - megbízza a kereskedőt -, mint bizományost -, hogy az adott könyvre adásvételi szerződést kössön a saját nevében³ Ez a konstrukció a Ptk. szerinti bizományosi szerződésnek felel meg. A piaci szektorban a kereslet és kínálat törvénye érvényesül, tehát akkor lehet nyereségre szert tenni, ha olyan könyvekből tud választani a vásárló, amely érdeklődésének megfelel. Ezt a szisztémát a piacon a Libri és Líra tudja leginkább kihasználni, amelyek nyeresége 2019-ben a százmillió forintot meghaladta.⁴

De tud e nyereségesen működni a tudományos könyvpiac, azaz lehet e csupán a piacra hagyni a kínáló és fogyasztó egymásra találását ezen a speciális területen? A válasz egyértelműen, hogy nem, hiszen a szakmai könyvek jelentősége nemcsak abban rejlik, hogy a tájékozódást segítik, hanem alapot jelentenek egy plurális demokrácia stabilizálásában. E terület – alapvető jogok gyakorlásához, valamint az oktatáshoz való szükségszerű kapcsolódása révén – meritórikus jószágnak tekinthető, amelyet a kormányzat önmagában is érdemesítésre kell, hogy tartson, függetlenül a kereslet alakulásától. Irányított elosztási javakról van szó, mert a fogyasztók saját döntéseik alapján nem fogyasztának annyit az adott termékből, mint amennyi szükséges lenne, így elengedhetetlen a kormányzati beavatkozás, amely leggyakoribb formája a szabályozási funkciót is betöltő támogatás.

³A polgári törvénykönyvről szóló 2013.évi V. törvény 6:281§- 6:292§

⁴ LIBRI Könyvkereskedelmi Korlátolt Felelősségű Társaság e-beszámoló; Líra Könyv Zrt. e-beszámoló www.ebeszamolo.hu (2021.10.10.)

Az állam mecénásként való megjelenése, azonban veszélyeket foglalhat magában, amelyeknél leginkább a társadalomtudományok érintettek. Ennek oka, hogy e tudományterületek eredményei kapcsolódhatnak főként politika számára is érzékeny aspektusokhoz, amely hatással lehet a támogatások elosztására. Ezenkívül problémát jelent az is, hogy előre kiszámíthatatlanok a könyvkiadásra elnyerhető pályázatok feltételei és mértéke, amely utóbbi egyéb forrásbevonási módok keresésének kényszerét is magában hordozza. Ehhez kapcsolódó nehézség azonban az, hogy a szakmai könyvkiadás területére nehezen olvashatóak be egyéb alternatívák pl.: a magánszektor által nyújtott pénzbeli finanszírozás, hiszen a kultúra vagy könyvkiadás támogatása azoknak nem elsődleges érdeke. Megfontolandó lenne egy hasonló támogatási rendszer bevezetése, mint a látványcsapatsportágak számára felajánlható társasági adó, kiegészítve egy objektív, területre szabott szabályozási környezettel.⁵ Illetve születtek már ötletek a bankszektorhoz hasonló biztosítási alap létrehozására, amelyből egyes kiadók – akár szakmai könyvkiadásból származó – veszteségeinek kompenzálása megvalósítható lenne.⁶

A szakmai könyvkiadást jelentősen meghatározza továbbá a forráselosztás, amely sok esetben nem hatékony és meghatározott szempontok alapján nem kiszámítható. Azon kérdés megválaszolására, hogy ki és mennyit kapjon az állami mecénástól: objektív, előre tervezhető és átlátható, a szakma által irányított könyvtámogatási rendszerre, programokra lenne szükség, amelyek a lehető legkisebbre redukálják a kiszámíthatatlanságot, lehetővé téve a tervezést és az egyenlőtlenségek kiküszöbölését. Az egyenértékűség horizontális (egyenlő helyzetben lévőket egyenlő módon megítélni) és vertikális (különböző helyzetben lévőket különböző módon megítélni) szempontból való figyelembevétele a jelenlegi problémák megoldásának alappilléret jelenthetik. Miben kellene megnyilvánulni az egyenlőségnek? Egyrészt a támogatás összegét tekintve az előírt objektív szempontoknak megfelelő egyetemek, kutatóhelyek egyenlő mértékű és feltételek szerinti támogatásában. Másrészt tekintettel egyes intézmények rosszabb helyzetére, magasabb támogatási összeg, illetve kedvezőbb feltételek biztosítása, azonos versenypozíciójuk elérése érdekében.

⁵ A társasági adóról és az osztalékadóról szóló 1996. évi LXXXI. törvény, valamint a 107/2011. (VI. 30.) Korm. rendelet a látvány-csapatsport támogatását biztosító támogatási igazolás kiállításáról, felhasználásáról, a támogatás elszámolásának és ellenőrzésének, valamint visszafizetésének szabályairól

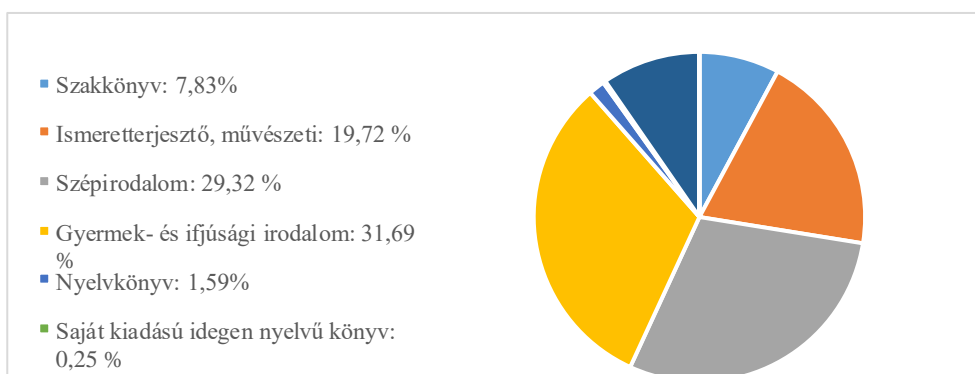
⁶ Állammal vagy állam nélkül? Kerekasztal-beszélgetés a könyvkiadásról és könyvkereskedelemlről, <http://oroksegintezet.hu/index.php/hu/rendezvenyek/77-allammal-vagy-allam-nelkul> (2021.10.03.)

Változó állami szerepek a könyvkiadásban

A könyvpiacra való fair play elv megvalósulását az állam szabályozó funkciójával segíti, amellyel törekszik a piac hatékony és versenyképes működésének biztosítására.⁷ Azonban e terület szakmai szegmensének állam általi „magára hagyása”, a szűkös kereslet és a profittal kevésbé ösztönzött szakma miatt – a piaci kudarc kezeletlensége folytán - a piacról történő csaknem teljes kiszorulását hozhatná maga után. Az alábbi ábrából is látszik, hogy a teljes körforgalom alacsony százalékát jelenti a szakkönyvek kiadása.

1. ábra

Magyarországi könyvforgalom megoszlása kategóriánként 2019

Forrás: MKKE⁸

A szakmai könyvkiadás célja a nyereségszerzés mellett – ,amely a profitorientált piacon való működését megnehezíti –, hogy hozzájáruljon olyan alapvető intézmények működéséhez, mint a plurális demokrácia, illetve az oktatás. Emiatt a terület biztosítása egyfajta közérdeknek is tekinthető, így az állam a fair elosztás elvének megfelelően szükségképpen segíti az erőforrások hatékony allokálását. E javak piaci elvek szerint biztosítása nem elég hatékonyan lehetséges, így ezeket részben az államnak kell biztosítania. A fair újraelosztásnak pedig az egyes egyetemek és kutatócsoportok közötti

⁷ Glen Wright: A kormányzat szerepe. In: Juraj Nemeč –Glen Wright (eds.): *Közösségi pénzügyek: elmélet és gyakorlat a közép-európai átmenetben*, Budapest, Aula Kiadó, 2000. 28-29.

⁸ Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülése, https://mkke.hu/konyvforgalom/evenkenti_adatok/2019 (2021.12.01.)

spektrumon kell megnyilvánulnia, olyan célok megvalósítását szolgálva, mint a méltányosság, igazságosság és egyenlőség.⁹

Látható, hogy a szakmai könyvpiacra a piac kudarcot vall, így az ezt korrigáló állami beavatkozásra van szükség. Azonban e terület nem tekinthető tiszta közjóságnak, azaz helytelen lenne elvárni az államtól, hogy a költségeket teljes mértékben átvállalja. Annak nincs gazdaságilag igazolható indoka, és a támogatás ösztönző szerepét is elvesztené, miközben az államtól teljesen függő szakmai könyvpiac jönne létre.

Fontos, hogy e terület is törekedjen a kereslet kielégítésére, tehát a piaci szempontok figyelembevételére, annak ellenére, hogy veszteségeit az állam bizonyos objektív feltételek alapján kiosztott támogatással korrigálja. Az állam általi feladatellátás ebben az esetben számos veszélyt hordozna magában, hiszen meghatározhatná a társadalomtudományok számára mely politikailag érzékenyebb területekkel nem érdemes foglalkozni. Fennállna a veszélye továbbá, hogy piaci kudarcokra való hivatkozással egyéni preferenciáit kényszerítse rá ezen szegmensre. Az állam minél nagyobb támogatást nyújt, minél kevésbé meghatározott feltételek alapján, annál nagyobb a lehetősége, hogy olyan megoldásokat alkalmazzon, ami nem a közérdeket, hanem egykisebb csoport érdekeit szolgálja.^[10]

Könyvbemutatók jelentősége

A könyvbemutatóknak a szakmai könyvkiadásra adott támogatások felhasználásának ellenőrzésében jelentős szerepet kellene betölteniük. Ilyen események célja, hogy a szélesebb közönség minél mélyebben megismerhesse a könyv keletkezésének motivációit, főbb hipotéziseit és következtetéseit. Ezek jelentősége éppen ezért az állami finanszírozást is magába foglaló könyvek esetében még inkább hangsúlyos, hiszen így a szakmai közeg értékelheti a részben vagy egészben közpénzből elkészült produktumot. De mit ér ma egy könyvbemutató? Mivel a könyvkiadásra szánt állami támogatásoknál hiányzik az előre tervezhetőség, valamint az elkészült művek minőségének a jövőbeli szubvenciókra nincs hatása, ezért a könyvbemutatók jelentősége csupán informális, legtöbbször baráti körökben eltöltött eseménnyé redukálódik.

⁹ Glen Wright: A kormányzat szerepe. In: Juraj Nemeč –Glen Wright (eds.): *Közösségi pénzügyek: elmélet és gyakorlat a közép-európai átmenetben*, Budapest, Aula Kiadó, 2000. 30-32.

¹⁰ Juraj Nemeč: A kormányzati szerepvállalás közgazdasági és társadalmi alapjai. In: Juraj Nemeč – Glen Wright (eds.): *Közösségi pénzügyek: elmélet és gyakorlat a közép-európai átmenetben*, Budapest, Aula Kiadó, 2000. 79-80.

A szakmai könyvek esetében látható, hogy csupán a piacra bízni a területet nem vezetne eredményre, hiszen a fogyasztók saját döntéseik alapján nem fogyasztanának annyit az adott termékből, mint amennyi szükséges lenne, így elengedhetetlen a kormányzati beavatkozás, amely leggyakoribb formája a szabályozási funkciót is betöltő támogatás. Utóbbi esetében az objektív alapon, nyilvánosan ellenőrizhető szempontok alapján történő eljárások célszerűek, amelyek lehetővé teszik a hosszútávú együttműködést is. A szubvenciókra leginkább a társadalomtudományok érzékenyek, hiszen sokszor kritikus hangokat ütnek meg a rendszerproblémákat illetően, amely hatással lehet a forráselosztásra.

A szakmai könyvkiadásnak is törekednie kell a kereslet kielégítésére, tehát a piaci szempontok figyelembevételére, annak ellenére, hogy veszteségeit az állam bizonyos objektív feltételek alapján kiosztott támogatással korigálja. A piacon való hatékony érvényesüléshez azonban teret kellene engedni az új megoldásoknak, mint az e-könyvek, blogok és egyéb technológiai vívmányok. Továbbá az állam általi támogatást fenntartásokkal kell kezelni, hiszen hatással lehet arra, hogy a társadalomtudományoknak mely politikailag érzékenyebb területekkel nem érdemes foglalkozni, valamint olyan megoldásokat alkalmazhat, ami nem a közérdeket, hanem egyikesebb csoport érdekeit szolgálja.

Források jegyzéke:

- A polgári törvénykönyvről szóló 2013.évi V. törvény 6:281§- 6:292§
- LIBRI Kft. e-beszámoló; Líra Könyv Zrt. e-beszámoló www.ebeszamolo.hu (2021.10.10.)
- A társasági adóról és az osztalékadóról szóló 1996. évi LXXXI. törvény
- A 107/2011. (VI. 30.) Korm. rendelet a látvány-csapatsport támogatását biztosító támogatási igazolás kiállításáról, felhasználásáról, a támogatás elszámolásának és ellenőrzésének, valamint visszafizetésének szabályairól
- Állammal vagy állam nélkül? Kerekasztal-beszélgetés a könyvkiadásról és könyvkereskedelemről, <http://oroksegintezet.hu/index.php/hu/rendezvenyek/77-allammal-vagy-allam-nelkul> (2021.10.03.)
- Glen Wright: A kormányzat szerepe. In: Juraj Nemeč –Glen Wright (eds.): *Közösségi pénzügyek: elmélet és gyakorlat a közép-európai átmenetben*, Budapest, Aula Kiadó, 2000. 28-29.

- Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülése, https://mkke.hu/konyvforgalom/evenkenti_adatok/2019 (2021.12.01.)
- Glen Wright: A kormányzat szerepe. In: Juraj Nemec –Glen Wright (eds.): *Közösségi pénzügyek: elmélet és gyakorlat a közép-európai átmenetben*, Budapest, Aula Kiadó, 2000. 30-32.
- Juraj Nemec: A kormányzati szerepvállalás közgazdasági és társadalmi alapjai. In: Juraj Nemec –Glen Wright (eds.): *Közösségi pénzügyek: elmélet és gyakorlat a közép-európai átmenetben*, Budapest, Aula Kiadó, 2000. 79-80.